

Rəşad Qardaşov
Bakı Dövlət Universiteti
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: gardashov@inbox.ru

ALİ MƏKTƏB KİTABXANALARININ İNFORMASIYA RESURSLARININ İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEV MƏRHƏLƏSİ

Məqalədə ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana quruculuğu sahəsindəki misilsiz xidmətləri ümumiləşdirilib elmi nəticələr çıxarılır. Burada kitabxanaların xalqımızın mədəni-mənəvi tərəqqisində və cəmiyyətdəki rolu haqqında Heydər Əliyevin fəaliyyəti şərh olunmuşdur. Həmçinin Heydər Əliyevin XX əsrin II yarısında respublikada kitabxana şəbəkələrinin inkişafı, kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi, kitabxana fondlarının inkişafı, əhaliyə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılması, kitabxanaların maddi-texniki bazasının və kadr potensialının möhkəmləndirilməsi istiqamətindəki fəaliyyəti konkret faktlar əsasında təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Ali məktəb, informasiya resursları, kitabxana-informasiya fəaliyyəti, kitabxana xidməti

Giriş: İnformasiya cəmiyyət üçün həmişə vacib ünsür olmuşdur. Bir həqiqət də vardır ki, informasiya anlayışı müəyyən mənada əsrlərlə dəyişilməz qalmışdır, yəni ehtiyacı olanlara müvafiq informasiya və informasiya ehtiyatlarına səmərəli, effektiv, rahat və maliyyə cəhətdən sərfəli çıxışı təmin etmək vəzifəsi daşımışdır. Son dövrlərdə isə informasiya kütləsinin qarşısıalınmaz sürətlə emalı və istehsalı sosial institutlarda, xüsusilə də kitabxanalarda informasiyanın seçilməsi, təhlili, mübadiləsi və əlyetərliyinin təmin edilməsi məsələlərini aktual edir. İnformasiya resurslarının yaradılması və tələbatçı sorğularının təmin edilməsində Ali məktəb kitabxanalarının rolu da çox böyükdür.

Məsələnin qoyuluşu: Ölkə kitabxanalarının geniş bir hissəsini təşkil edən akademik kitabxanalarda informasiya resurslarına daha həssaslıqla yanaşılmalıdır, belə ki, istifadəçilərinin böyük əksəriyyətini tələbələr və tədqiqatçıların təşkil etdiyi ali təhsil müəssisəsi kitabxanalarının ən ümdə vəzifəsi öz oxucularını səhih və etibarlı informasiya ilə təmin etmək və bununla da kitabxananın və bütövlükdə universitetin elmi tədqiqatın dəstəkləyicisi kimi rolunu artırmaqdır. Bu baxımdan, tətbiq edilən yeni texnologiyalar, proqram təminatı və maddi texniki baza istifadəçilərə informasiya xidmətinə müasir standartlara uyğun və rəqəmsal məzmunun axtarış və istifadəliyinin maksimum dərəcədə optimallaşdırılması kontekstində həyata keçirməyi tələb edir. Kitabxana xidmətinin vəzifəsi kitabxana sərvətlərinin, dünya ədəbiyyatı nümunələrinin etibarlı şəkildə toplanması, qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılmasından, onların əhali arasında geniş təbliğindən, bəşəri dəyərlərə yiyələnmək, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş yetişdirilməsinə fəal yardım etməkdən ibarətdir. Azərbaycan ali təhsil məktəblərinin tarixi 1919-cu ildən hesab olunsa da bu ali təhsil məktəbləri şəbəkəsinin 20 ildən artıq bir dövrü ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olmuşdur.

Məsələnin həlli: Keçmiş SSRİ ərazisində 20-ci əsrin 60-cı illərinin mütərəqqi sosializm illəri adlandırılmasına baxmayaraq, Azərbaycan o dövrdə iqtisadi inkişaf baxımından geridə qalan respublikalardan biri hesab olunurdu. Həqiqətən də ötən əsrin 60-cı illərində bir sıra obyektiv və subyektiv səbəblərdən Azərbaycan iqtisadiyyatının bir çox sahələrində istər sənayedə, istərsə də kənd təsərrüfatında çox ciddi geriləmə müşahidə olunurdu. Bütövlükdə Azərbaycan iqtisadiyyatı böhran mərhələsini yaşayırdı. O dövrün statistikasına görə Azərbaycan sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafı, əmək məhsuldarlığının artım tempi, milli gəlirin həcminə görə İttifaq

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

səviyyəsindən xeyli geri qalırdı. Ölkənin iqtisadiyyatında baş verən bu böhran həyatın digər sahələrinə, elmin, mədəniyyətin inkişafında öz mənfi təsirini göstərməyə bilməzdi. Respublika ardı-arası kəsilməyən siyasi çəkişmələr, dedi-qodu meydanına çevrilmişdi. Məhz buna görədir ki, Sov.İKP MK baş verən bu geriliyi aradan qaldırmaq üçün respublika rəhbərliyini dəyişdirmək haqqında qərar qəbul etmişdi. Respublikaya rəhbərlik üçün kadr seçmək işinə xüsusi əhəmiyyət verən Siyasi Büro uzun axtarışdan sonra Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi vəzifəsinə o zaman Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsində işləyən Heydər Əlirza oğlu Əliyevin seçilməsini məsləhət bilmişdi. Bu zaman H.Əliyev böyük dövlətçilik təcrübəsinə, siyasi hazırlığa, rəhbərlik qabiliyyətinə, yüksək intellektə, böyük iradəyə və əsl insani keyfiyyətlərə malik ən yetkin bir şəxsiyyət idi. 1969-cu ilin 14 iyulunda keçirilən Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin plenumu Heydər Əlirza oğlu Əliyevi Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçdi. 1969-cu ildə Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə ilk gəlişi ilə Azərbaycan özünün həqiqi inkişafını tapdı. Ən geridə qalan respublikalardan hesab edilən Azərbaycanın inkişaf və tərəqqisinin əsası məhz bu tarixdən qoyulmuşdur. Bu plenum Azərbaycanın tarixində çox mühüm, tələyüklü bir hadisə oldu, respublikamızın gələcək inkişafında çox əhəmiyyətli rol oynadı [4, s.33].

70-80-ci illərdə Azərbaycanda iqtisadiyyat, sənaye, kənd təsərrüfatı ilə yanaşı, milli mədəniyyət, incəsənət, elm və təhsil sahələri də xeyli inkişaf etmişdi. Məhz bu illərdə xalqımız öz milli mədəniyyətini, tarixi keçmişini dərinlən dərk etmək, milli adət-ənənələrə qayıtmaq, milli varislilik imkanlarından istifadə etmək, milli ədəbiyyatımızı dərinlən öyrənmək, indiyə qədər deyilməsinə qadağa qoyulmuş bəzi fikirləri və ideyaları aşkarlamaq imkanı qazanmışdı. Sanki sükut buzu sınımışdı. Azərbaycanın görkəmli ziyalıları, şairləri, yazıçıları, alimləri tarixi keçmişimiz, milli mədəniyyətimiz, dilimiz, ədəbiyyatımız, milli ideologiyamız haqqında obyektiv, bəzən də böyük siyasətə uyğun gəlməyən cəsarətli fikirlər söyləməyə başlamışdılar. Mən bu milli oyanışın səbəbini fikirləşərkən xeyli zaman keçdikdən sonra dərk etdim ki, bu prosesin başlanmasının əsas səbəbkarı xalqımızın böyük oğlu H.Əliyev olmuşdur. Azərbaycan ziyalıları məhz ona arxalanaraq, onun çıxışlarına söykənərək öz cəsarətli fikirlərini söyləyir, araşdırmalar aparır, elmi nəticələr çıxarırdılar. Məhz bu dövrdə Azərbaycanın tarixinə, mədəniyyətinə dair fundamental araşdırmalar aparılmağa başlanmış, milli tariximizə, ədəbiyyatımıza, mədəniyyətimizə, görkəmli şəxsiyyətlərimizə dair çoxcildli sanballı əsərlər meydana gəlmiş, Sovetlər İttifaqında ilk dəfə görkəmli ictimai və 20 dövlət xadimlərinin heykəlləri qoyulmuşdur. Xalqımızın tarixində ilk dəfə olaraq monumental əsər olan on cildlik Azərbaycan Ensiklopediyası nəşr edilmişdir. Tarixçilərimiz bu dövrü çox haqlı olaraq Azərbaycanın inkişaf mərhələsində dönüş dövrü kimi xarakterizə edirlər. Mən cəsarət edib demək istəyirəm ki, bu dövr, həmçinin milli oyanış dövrü kimi də xarakterizə oluna bilər. H.Əliyevin milli oyanış siyasəti sahəsində ölkədə mədəniyyətin bütün sahələri: təhsil, elm, mətbuat, ədəbiyyat və incəsənət böyük tərəqqiyə nail oldu, milli ideologiyamız xeyli zənginləşdi. Respublika təhsil sistemində aparılan təhsil islahatları ilə əlaqədar ümumtəhsil məktəblərinin və ali məktəblərin kitabxana şəbəkələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi ön plana çəkilmiş, təhsil kitabxanaları təhsil sisteminin əsas tərkib hissələrindən birinə, atributuna çevrilmiş, onlara diqqət və qayğı çoxalmış, təhsil kitabxanalarının qarşısında təhsil prosesinin təşkilində yaxından iştirak etmək, şagirdlər arasında sinifdənkənar oxunu təşkil etmək, onların mütaliəsinin istiqamətləndirilməsinə, mütaliə mədəniyyətinin yüksəldilməsinə xidmət etmək vəzifəsi qoyulmuşdu. Təhsil sahəsində ulu öndərin həyata keçirdiyi üç mühüm məsələyə diqqət yetirmək istəyirəm. Həmin dövrdə ilk dəfə respublikamızda ali və orta ixtisas hərbi məktəblərinin yaradılmasına başlandı. Öz uzaqgörənliyi ilə fərqlənən bu böyük insan sanki Azərbaycan xalqının başına gələcək faciələri əvvəlcədən görürdü. Ona görə də xalqın hərbə hazır olmasını, hərbi sahədə təhsilli hərbiçilərimizin olmasını zəruri hesab edirdi. Bütün bunları qabaqcadan görən ulu öndər H.Əliyev 1971-ci ildə C.Naxçıvanski adına respublika ixtisaslaşdırılmış orta internat hərbi məktəbini yaratdı. Heydər Əliyev respublikamızda hazırlanması mümkün olmayan nadir ixtisasların siyahısını müəyyənləşdirmiş və bu ixtisasların keçmiş SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarında, ilk növbədə RSFSR-in böyük elm və sənaye mərkəzlərində hazırlanmasını zəruri hesab etmişdi. Bu məqsədlə respublikamızda ilk dəfə olaraq SSRİ-nin başqa şəhərlərinin ali məktəblərində oxumaq üçün qəbul həyata keçirilməyə başlanmışdı. Heydər Əliyevin

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

tələbi və məktubu əsasında SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi ölkənin elm və sənaye mərkəzlərində yerləşən ali məktəblərində azərbaycanlı tələbələrin təhsil alması üçün yerlər ayırdı. Bu tədbiri həyata keçirmək üçün respublikada xüsusi təşkilati işlər aparılmış, başqa şəhərlərin ali məktəblərində təhsil almaq haqqında qəbul qaydaları təsdiq edilmişdi. Bu qaydalara görə, belə ali məktəblərə ancaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, ilk növbədə isə azərbaycanlılar göndərilməli idi. Başqa şəhərlərin ali məktəblərinə seçilib göndərilmək üçün müvafiq ixtisaslar üzrə ayrı-ayrı ali məktəblərə yerlər ayrılır, ali məktəblərin qəbul haqqında elanlarında bu yerlər ayrıca göstərilirdi. Bu yerlərin doldurulmasına ciddi nəzarət var idi. Ali məktəblər ilk növbədə başqa şəhərlərdə oxumaq üçün ayrılmış yerləri doldurmalı idilər. Bir qayda olaraq başqa şəhərlərdə oxumağa göndərilmək üçün ən istedadlı gənclər seçilirdi [3, s.294].

1970-ci və 1980-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinin maddi texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində mütərəqqi işlər görülmüşdür. Azərbaycanda ali təhsilin inkişafı 70 və 80-ci illərdə ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bir başa bağlıdır. Məhz ümummilli liderin uzaq görən siyasətinin layiqli nəticəsi olaraq keçmiş SSRİ-nin 170-dən çox ali təhsil müəssisəsinə minlərlə Azərbaycanlı gəncin fərqli ixtisaslarda oxumağa göndərilməsi bunun bariz nümunəsidir. 70-ci illərin sonlarından başlayaraq artıq bu prosesin ənənə halını alması Azərbaycan təhsilinə böyük töhfələr verməyə başladı. Ümummilli liderin Azərbaycan təhsilinə vermiş olduğu töhfələr kəmiyyət və keyfiyyət etibarilə təhsil müəssisələrinin elmi çəkisinin artmasına səbəb oldu. Məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin gərgin əməyi və ciddi səyləri nəticəsində qəbul imtahanlarında şəffaflıq və aşkarlıq təmin olundu. Ali məktəblərdə mütəxəssis hazırlığı xeyli genişləndi. 1971-1975-ci illərdə Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutu, Yusif Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutu, Xankəndi Pedaqoji Dövlət İnstitutu, Azərbaycan İnşaat Mühəndislər İnstitutu yaradıldı. Həmin dövrdən başlayaraq ali təhsilli mütəxəssislərə tələbatın yeni ixtisaslar üzrə aparılması gündəmə gətirildi və reallaşdırıldı. 1971-1975-ci illərdə ali təhsil müəssisələrinə qəbul olma faizləri nəzərə cərpacaq dərəcədə artırdı. Sevincli hallardan biridə o idi ki, təhsil alan bu tələbələrin milli tərkibində Azərbaycanlı tələbələrin sayı nəzərə cərpacaq dərəcədə artmışdı. 70-ci illərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələrin sayı 20-yə çatmışdır.

1. S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universiteti
2. M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutu
3. Ç.İldırım adına Azərbaycan Politeknik İnstitutu
4. Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutu
5. D.Bünyadzadə adına Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutu
6. N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutu
7. S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi İnstitutu
8. V.İ.Lenin adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutu
9. M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus dili və Ədəbiyyat İnstitutu
10. SSRİ-nin 50 illiyi adına Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutu
11. Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası
12. M.Əliyev adına Azərbaycan İncəsənət İnstitutu
13. S.Ağamalıoğlu adına Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutu
14. H.Zərdabi adına Kirovabad (Gəncə) Dövlət Pedaqoji İnstitutu
15. Bakı Ali Partiya Məktəbi 16. Xankəndi Dövlət Pedaqoji İnstitutu
17. Y.Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Pedaqoji institutu
18. Sumqayıt Ali Texniki Təhsil Məktəbi
19. S.M.Kirov adına Xəzər Ali Hərbi Dənizçilik Məktəbi
20. Azərbaycan SSR ali Soveti adına Bakı Ali Ümumqoşun Komandirlər Məktəbi [3, s.304].

1970-1980-ci illərdə ali təhsil müəssisələrinin müxtəlif elm sahələri üzrə ixtisaslaşması universallığın artması burada təhsil alan tələbələrin yaradılan yeni ixtisas biliklərinə yiyələnməsi universitet kitabxanalarının üzərinə yeni tələblər qoydu. Akademik mühitin genişlənməsi elmi kitabxanaların canlanmasına gətirib çıxartdı ki bu da kitabxana fondlarının və fondu təşkil edən informasiya resurslarının tərkibinin keyfiyyətə təkmilləşməsinə səbəb oldu. Bakı Dövlət

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Universitetinin elmi kitabxanasının ilk təcrübəsində bu proses aydın şəkildə görünürdü. 70-80-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində baş verən ən böyük müsbət keyfiyyətlərdən biri beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkili olmuşdur. Kitabxananın hesabatlarına istinadən deyə bilərik ki oxucuların sayı 18 mindən 38 minədək artmışdır. Oxuculara kitabxana işinin təşkilində mühüm mərhələ hesab edilən elmi-texniki informasiya xidmətinin yaradılması baş verən inkişaf və tərəqqidən xəbər verirdi.

Nəticə: Sadalanan bu faktorlar onu deməyə imkan verir ki ümummilli lider Heydər Əliyevin 1969-1983-cü illərdə ölkəyə rəhbərlik etdiyi vaxtda bütün sahələrdə olduğu kimi elm və təhsil sahəsində də, güclü canlanma olmuşdur. Bu sahədə aparılan uzaqgörən və məqsədyönlü siyasət nəticəsində ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətində kəmiyyət və keyfiyyət etibarlı ilə böyük irəliləyiş baş vermişdir. Bu irəliləyiş həmçinin kitabxana fondlarının təşkilində, komplektləşdirilməsində, qorunub saxlanması, elmi kitabxanaların fəaliyyətinin səmərəli təşkilində özünü göstərmişdir. Bu dövrdə ali təhsil müəssisələrinin informasiya resurslarının modernləşməsi maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsi və uğurların əldə edilməsi ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən istiqamətləndirilən dövlət siyasətinin nəticəsində baş vermişdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. I-XVII cildlər. – B.: Azərneşr, 1997 – 2006.
2. Heydər Əliyev: Biblioqrafik məlumat kitabı / Tərt. edənlər: A.A.Xələfov, S.A.Sadıqova; Red. və ön sözün müəllifi A.M.Məhərrəmov. – B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003. – 434 s.
3. Mərdanov M. Azərbaycan təhsil tarixi: I cild – Bakı. Təhsil, 2011. – 396 s.
4. Xələfov A.A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. – Bakı. Azərneşr, 2006. – 312 s.
5. Xələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsinin bəzi yekunları və təkmilləşdirilməsi məsələləri // Azərbaycanda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələləri (Elmi əsərlərin tematik məcmuəsi). – B.: ADU, 1986. – s.3-24.
6. Xələfov A.A. Sovet Azərbaycanın kitabxana işinin inkişafı // Azərbaycan Dövlət Universitetinin elmi əsərləri: Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya ser. – B., 1977. – № 2. – s.3-6.

Rashad Gardashov

STAGE OF HEYDAR ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION RESOURCES OF LIBRARIES OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article summarizes the unparalleled merits of the national leader Heydar Aliyev in the field of library construction, which is an integral part of Azerbaijani culture, and draws scientific conclusions. Here the activities of Heydar Aliyev were explained on the role of libraries in the cultural and moral progress of our people and society. Also, the activities of Heydar Aliyev in the direction of developing the library network, centralizing libraries, developing library funds, improving library services to the population, strengthening the material and technical base of libraries and human resources in the country in the second half of the 20th century were analyzed on the basis of specific facts.

Key words: Heydar Aliyev, higher school, information resources, library and information activities, library services.